

Nádúr agus Mí-nádúr an Chultúir

Joe Steve Ó Neachtain

Is iomaí sin cineál cultúir ar dhroim an domhain seo faoi láthair, ach is é an cultúr a bhfuil an teanga Ghaeilge mar chúlra is mar chuisle aige a bhí i ndán domsa ar an bhfód dúchais ón gcéad lá ar caitheadh ar a' sop mé. Téann rútaí an chultúir Ghaelaí seo i bhfad siar. Siar thrí dhúrabhán na nglúnta atá ag déanamh créafóige ach go maireann lorg a mbéil agus milseacht a gcuid ceoil i measc an athfhás ginealaigh atá os cionn talún faoi láthair. Mairfidh giúin a gcuid saibhris i mo chluasa go héag.

Bhí a bhlas ar an allas a thugadh feac na láí amach thrína gceirceann san Earrach. Bhí a bholadh ar an iasc saillte a bhíodh ag deatú ar rópaí faoi chaolach a' tí. Bhí a bhrí sna málaí gráin a bhíodh ag cruachan ar stuaic an lota tráth a ligtí lóchán le gaoth agus bhíodh a dhreach i screamóg a' tsleáin ar an bhfód cloch mhóna a bhain fad as a gcuid cainte i gcaitheamh an áirneáin.

Ach arnó d'imigh sin agus tháinig seo. Is minic le ciall roimh aois a bheith glórach i dtaobh todhchaí an chultúir ar na saolta seo, slíocht nach n-aithníonn an coirce shíl thar an lóchán, cé go luíonn sé le nádúr más lóchán a chuireann tú gur luifearnach a bhéas mar thoradh agat.

Is é nádúr na muintire a chothaíonn an cultúr Gaelach, agus is deacair a shéanadh nach ar gcúl a théann an nádúr de réir mar atá an saol ag dul chun cinn. Is é mo bharúil fhéin gur ar aghaidh ar gcúl ar nós na circe ag cartadh atá an cine daonna ag dul de ghlan bhuíochas na nua theicneolaíochta ar fad.

Ó ghlúin go glúin a d'eascair an fíorchultúr Gaelach agus cé go bhfuil cúpla céad bliain de mheanmnaí rachmais tar éis an cultúr sin a bhrú siar, chomh fada siar is atá bia sa bhfaocha, níl sé marbh go fóill ná baol air.

Joe Steve

Idir dhá cheann na meá a bhíonn mo bharúil dá bhuan seasmhacht de réir mar a chuireann gníomhartha dearfach nó diúltach cluaisíní croí nó pian chluaise orm. Chaith mé seal de mhí-nádúr an tsamhraidh seo caite ag feistiú báid ar bhruach an chalafoirt i Ros a' Mhíl. Bhínn ag éisteacht le triúr fear de bhunadh na háite a bhí ag cur éadan cloiche ar theach nua. Níor thugadar scíth dá dteanga ó mhaidin go faoithin ná ó Luan go Satharn ach ag síor spalaíocht chainte i nglan-Ghaeilge. Iad ag argóint is ag sáraíocht go minic nuair a thosaíodh cúrsaí peile

nó barr nuachta na huairé dá spadharta ach é de nádúr iontu freisin rachtaíl gháire a bhaint as a chéile agus asamsa le tráthúlacht a gcuid cainte. Thagadh a gclann ina gcuideachta corr gheábh. Putacháí in aois a deich nó aon déag de bhlianta ach iad chomh seanóra agus chomh paiteanta céanna is a bhí a gcomhaoisigh céad bliain ó shin.

Ní i gcré na cille amháin atá saibhreas na cainte," adeirimse liom fhéin, agus ar fhaitíos go gceapfaí go bhfuil Éire taobh leis an triúr atá luaite agam, is beag an baol. Níl lá sa tseachtain nach gcastar a macasamhail liom. Tá mé ag obair i dteannta cuid de mhuintir Rann na Feirste atá fós chomh deisbhéalach le clann Mhic Grianna tráth ar chuireadar peann le pár. Casadh go Corca Dhuibhne ar shochairde mé ach níor lig mo chroí dom a dhul thar an gcomhlúadar geanúil a bhí ag scaoileadh an Aifrinn thartu taobh amuigh ar chúl an tséipéil. Chuireadar pian i mo thaobh ag gáire; a n-acmhainn grinn chomh foirfe le aon abairt dá labhraíodh ar an mBlascaod ariamh. Castar liom ins chuile cheantar Gaeltachta iad.

Ní iondúil, ar ndóigh, gur iad an mianach seo daoine is gaire a théann don altóir ná gur iad is glóraí

nuair ba chóra dhóibh a bheith i lár an aonaigh. An diás is troime is ísle a chromann a ceann, a deirtear. Ní bheadh meas chac a’ deabhail ag formhór na ndaoine seo ar an Acht Teanga ná ar an mórchuid eagraíochtaí Gaeilge, gur b’iad a gcuid barrchostais atá ag diúl an uachtair de chíoch an stáit.

Fainic a gceapfa gur dúramáin iad. Sin iad fhéin nach mbeadh i bhfad do chur i do thost dá measfaidís gur ag caitheadh an chaca nó ag séideadh na mboilg a bhí tú. Daoine meabhracha atá ardoilte sa gcineál léinn nach féidir leis an gcóras oideachais a mhúineadh. Ní mhothaíonn siad dual ná dámh le formhór na n-eagraíochtaí atá in ainm is a bheith ag saothrú ar son na teangan. Ní thuigfidís *Seachtain an Gaeilge*, mar shampla, mar gur Gaeilge gach seachtain dá saol.

Éagsúlacht

Bíonn fáth le gach ní a deirtear agus caithfidh sé go bhfuil fáth éicint nach bhfuil meall mór Gaeilgeoirí ó dhúchas ar aon bhuille leis an ngluaiseacht díograiseoirí atá ag iomradh cúrsaí teangan go seasta is go coinsiasach. Ní hamhlaidh atá sé ina chaith na bpunann eatarthu ach cloisim an grúscán agus an glogar boilg atá ag an uisce faoi thalamh. Cuireann sé inní orm nuair a chloisim daoine geanúla ag sáraíocht gur mó de laincís Gaeilge ón gcliabhán a bheith agat nuair atá tú ag lorg post in earnáil na teanga. Mothaíonn siad go bhfuil Gaeilge bhacach bhriste ag dul i dtreise de bharr gur soir ar na Gaill, a thug droim láimhe don Ghaeilge fadó an lá, atá aghaidh na meáin Ghaelacha iontaithe. Ní cothú ach a mhalairt atá sa *low fat language* ach is dócha go bhfuil féileacáin níos feiceálaí cé gur blasta i bhfad an tairbhe atá ar obair na mbeacha sa rith fada.

Sodar i ndiaidh na n-uasal an sodar is suaraí ar bith de réir an tseanfhocail, ach is dóigh nach bhfuil sé ‘cool’ a bheith ag cur fotheidil ar sheanfhocla. *Whizz kids* agus *superstars* a bhéas mar réalta eolais ag an gcultúr nua-aoiseach agus chaon darna duine ar mhalairt tuairime maidir lena n-éifeacht.

Aniar as Meiriceá a tháinig slánaitheoir na bliana seo caite. Daoine ag dul as a gcrannadh cumhachta le teann bróid as Mac an Easpaig cé nach blianta fada ó dhamnaigh siad easpag a raibh mac aige.

Anois is deacair a bheith ag súil le dea-chultúr as Meiriceá, áit ar cuireadh an cultúr dúchasach faoi chois sna *reservations*. Ach ba oscailt súl a bhí in iarracht Des, go fiú más calcadh cluas do mhórchuid daoine an rabharta focannaí a chuir sé mar dhlaoi mhullaigh le chuile abairt. Is dóigh go bhfuil an litir F ‘compatible’ i nGaeilge is i mBéarla ar na saolta seo cé nach gcuireadh seanfhondúirí an tseanchais aníos dá gcroí mar mhúisc é.

Ní hiondúil go mbíonn aon saol fada ag an *superstar* i mbarr a réime. Ba é Hector an chéad Dia bréige ar thosnaigh Gaeil an lae inniu ag tabhairt adhradh dó. Ní hí aidhm na cainte seo beag is fiú a dhéanamh de iarracht na beirte atá luaite. Sílim gur dhá phearsa ghnaíúla iad a bhfuil a gcionn fhéin déanta go healaíonta acu. Agus dhá gcuirfeadh leath de mhuintir na hÉireann a leath oiread stró orthu fhéin go mbeadh Éire fós ag Cáit Ní Dhuibhir ach nuair a mheastar gur

Des Bishop

tábhachtaí a ndícheall ná dícheall na gcéadta is na mílte eile a bhí agus atá mar chaladh sábháilte ag an teanga, tagann eiteachaí cantail amach thrí mo chraiceann.

Diomú a chuir sé orm roinnt

blianta ó shin nuair a chuala mé Gaeilgeoirí measúla atá ag baint slí beatha as na cúpla focal ag frith mhagadh agus ag clamhsán agus ag ordú deireadh a chur le clár lár lae ar Raidió na Gaeltachta de bharr gur mheas siad an aoisghrúpa a bhíodh ag caint air a bheith rófhadálach agus ró-sheanfhaiseanta. Mheas mé gurbh é an clár a bhíodh ag Máirtín Tom Sheáinín a bhí i gceist; clár a chíorann sean-nósanna den uile chineál agus a bhaineann caint as daoine a bhfuil máistreacht ó dhúchas acu ar a dteanga agus ar a gcultúr. Seo ceann de na cláracha is mó a bhfuil tóir air ar fud na Gaeltachta ar fad go háithrid i measc an aoisghrúpa atá ag teannadh amach sna blianta, cosúil liom fhéin.

An Chéad Aidhm

Bhí beagáinín baint agam leis an ngluaiseacht a chuir dlús le Raidió na Gaeltachta an chéad lá ariamh agus ba í an aidhm a bhí againn, agus atá fós againn, ná meán dá gcuid fhéin a bheith ag pobal na Gaeltachta. Tuigean muid fhéin a chéile agus más é mian duine ar bith eile éisteacht linn tá míle fáilte rompu agus mura bhfeileann an t-ábhar dhóibh tá míle beag stáisiún eile ar phont a méire acu lena mianta fhéin a aimsiú.

Ach ar son Dé ná bítear ag iarraidh an ghreim a shaothraigh muid go cneasta coinsiasach a bhaint as ár mbéal. Is leis an bpobal a chruthaigh é agus a chothaigh é an raidió agus níl sé de cheart fiú amháin ag Bord Stiúrtha ná ag an mbainistíocht a ghlór a athrú murab é toil a’ phobail é. Níor mheas mé anois ná an uair sin gur go mailíseach a maslaíodh an clár. Is cairde liom fhéin a bhí ag cur a gcaicinn díobh ach sílim gur míthuiscint ba bun agus barr dó.

An mhíthuiscint sin a bhíonn mar chnámh spairne corr uair idir nádúr agus mí-nádúr an chultúir. Idir na Gaeil a d’fhás ón rúta agus na Gaeil a síolraíodh i ngorlann an oideachais. Nuair a éiríonn leis an dá mhianach oibriú as lámha a chéile, agus éiríonn go mion minic, is cumhachtach an fórsa fós fhéin iad.

Ní mór dom a rá ar a bpointe boise go mba trua Mhuire don teanga Ghaeilge agus don chultúr Gaelach i láthair na huaire murach iarracht ollmhór na nGaeil a fásadh ins na ceantair nach maireann rútaí na Gaeilge mar ghnáth-theanga labhartha níos mó. Tugaim ómós faoi leith do dhúthracht agus do dhílseacht na gcinnirí a chuir rútaí dá gcuid fhéin san ithir Ghaelach agus nach ndearna tóin dá mbéal le lóchán cainte sul má bhí an coirce síl aibí.

Is léir don dall nach bhfuil slánú ná fad saoil i ndán don teanga gan Gaeil óga a fhás i ngorlainn. Is leor fianaise na staraithe a deireann gurbh fhéidir líne díreach a tharraingt síos thrí lár na tíre ó Dhoire go dtí na Déise sa mbliain 1880 agus gur cainteoirí ó dhúchas a bhí in ochtú faoin gcéad den chosmhuintir taobh thiar den líne. Sin ochtú faoin gcéad de Ros Comáin mar shampla. Cúlú millteach taobh istigh de chéad tríocha bliain.

Rútaí

Aisteach gur i lár an rachmais sna tailte méith ba tréine a d'éag na rútaí ach gur choinnigh siad a ngreim i gcreaga loma cois cladaigh. Agus creidigí uaimse é go bhfuil na fíor-rútaí i bhfastú go daingean go fóill de bhuíochas drochmheas is frith mhagadh agus go mbíonn laethanta ann a mhothaím gur soir arais aríst in aghaidh fianaise na staire atá siad ag leathnú. Adhmaím nach é chuile lá é. Ní féidir liom mo chluasa a bhréagnú nuair a chloisim aos óg na Gaeltachta ag tabhairt cúl le cine agus a chead sin acu sílim. Beatha duine a thoil, ach tagann beagán misnigh aríst nuair a chloisim cuid mhaith acu ag casadh arais ar a ndúchas nuair atá meanmnaí dúshlán an déagóra curtha dhíobh acu. Ní mise an chéad duine ná an duine deireaneach a déarfadh nár ghéill muidne ariamh fós go raibh an cath deireaneach troidtí againn.

Mothaím ar na saolta beaga seo go bhfuil an mheoin ag athrú, go háithrid i measc cúplaí óga atá ag déanamh cinneadh coinsiasach a gclann a thógáil le dea-Ghaeilge.

Mothaím an mheoin ag athrú i measc mórchuid daoine a aithníonn mí-nádúr sa gcac ar aithris atá i mórchuid cláracháí teilifíse ach atá sásta a theacht amach ina sluaite ag dráma traidisiúnta mar shampla.

Dúchas

Cailleadh comrádaí mór liom i dtús na bliana seo, Antoine Pheaitín Terry Mac Donncha as Ros a' Mhíl. Níorbh aon scoláire mór le rá a bhí ann ná aon phearsa mór polaitíochta ná tada den tsórt sin. Gnáthdhuine a mbíodh HyMac aige ag réiteach suíomhanna ar fud

Máirtín Tom Sheáinín

le caoinchead an nuachtán Foinse

Chonamara. Fear gealgháireach a raibh sé de bhua aige freisin port croíuil a chasadh ar a mbosca agus go seasfá sa sneachta ag éisteacht leis ag gabháil fhoinn. Ba mhór an tógáil croí dom gur thuig an pobal a gcailliúint agus gur thugadar ómós dhó dá réir.

Bhí scuaine seasta daoine amach go geata ar feadh chúig uair an chloig tráthnóna Dé Domhnaigh agus thóg sé dhá uair a chloig eile ar na sluaite a gcomhbhrón a chur in iúil ag an tsochairde lá arna mháireach. Léirigh an pobal a ndúracht don dúchas agus don traidisiún as ar fáisceadh Antoine, go ndéana Dia Grásta air.

Téann sé go cnámh ionam amanntaí nuair a chloisim corr aineolaí ag déanamh beag is fiú de na garbhchríocha dár díobh mé, cuid acu chomh craosach leis an gcuach ag coilleadh neadracháí an dúchais.

"Tá an Ghaeltacht marbh. Ní

cóir airgead a chaitheamh sa nGaeltacht níos mó," nó cosamar cainte den tsórt sin.

Féach ar chlár comórtais an Oireachtais mar shampla, nó tóg iomaitheoirí na Gaeltachta amach as chuile chomórtas go bhfeicfidh tú céard a bhéas fágtha agat. Daoine nach n-aithníonn an scríobadh thar an tochas a dhéanann grifisc chainte den chineál sin.

"Ach do chuaigh mé go dtí an Spidéal agus níor chuala mé aon duine ag labhairt Gaeilge." Thiocfadh dhuit, ach tá cónaí ormsa ceathrú míle taobh thiar den Spidéal agus níor chuala mé aon fhocal Béarla ag muintir mo bhaile ariamh ná ag bunadh an cheantair taobh thoir ná taobh thiar den Spidéal.

Chuaigh mé go dtí Sráid Uí Chonaill i mBleá Cliath ach níor chuala mé aon Ghaeilge dá labhairt, ná mórán Béarla ach oiread, ach ní fhágann sin nach bhfuil fíorscoth na nGaeilgeoirí sa bpríomhchathair.

"Má theastaíonn uait an bhualtrach a leathnú, seas inti," a dúirt Máirtín Ó Cadhain fadó, agus tá beagán imní orm go bhfuil mise ag cur mo choise anois inti cé gurb é a mhalairt atá mar aidhm agam.

Breathnú romhainn

Mothaím nach raibh an aeráid chomh feiliúnach ariamh sa saol le gníomh fiúntach a dhéanamh ar son an chultúir Ghaelaí, dá mbeadh muid sách ómósach dá chéile agus sách fadbhreathnaíoch le na comharthaí sóirt a thabhairt faoi deara.

Castar na céadta liom as chuile cheard den tír nach bhfuil acu ach ag líochán na bhfo-theideal d'éadan na teilifíse de bharr an ghráin shaolach ar an teanga Ghaeilge a d'éirigh leis an gcóras oideachais a dhaingniú ina gcroí. Ach is léir go bhfuil a meoin ag athrú de réir mar atá corr bhlaiseadh den chultúr Gaelach ag dul i bhfeidhm orthu. Iad ag gabháil a leithscéal as an míthuiscint a d'fhág balbh ar urlabhraíocht na Gaeilge iad. Ní casadh mór a theastódh ón roth chun meoin na mílte a bhíogadh i dtreo cultúr a sinsir. Is tiubhcha fuil ná uisce. Tá an mheoin Ghaelach seo tugtha faoi deara le blianta

agam in iarthar chontae an Chláir, áit gur é an Béarla an gnáth-theanga labhartha. Ach mothaíonn tú an cultúr agus an nádúr atá báite i gcroí na ndaoine.

An bairille a mbíonn an fíon ann fanann a bhlas ar na cláir, deirtear. Tá na daoine seo fós chomh mórtasach is chomh hómósach as a dtraidisiún is go mothaím níos compórdaí ina measc ná mar a mhothaím i gcroí lár na geaitsíochta a bhaineann leis an nua-Ghaeilge.

Castar na céadta liom ins chuile cheard den tír nach gcaillfeadh Ros na Rún ar ór na cruinne, cé nach bhfuil focal Gaeilge ina bpluic. Ach ní friotal atá chomh tanaí le liathuisce ná an nua-aois a chuireann an t-aos óg ag pramsáil ó leaba go leaba is mó atá dá mealladh arais i dtreo an chultúir ach na goití a bhíonn ar Shéamus Mhicil Tom agus an saibhreas a bhíonn ag tál as béal leithéid Thaidhg Uí Dhireáin.

Aithníonn an fhuil an gaol. Díol bróid do mhórchuid acu go maireann an Ghaeilge labhartha beo go fóill ar na seanrútaí agus is dall an té nach léir dóibh gur saothar in aisce sa rith fada a bheith ag athphlandáil na teanga má ligtear an pór dúchais i léig.

Meabhraíonn sé na cúpla ribe liath dom a chuireann oiread gráin ar dhaoine is go gcuirtear faoi cheilt le dath as buidéal iad. Breathnaíonn sé thar barr ar feadh seachtain nó dhó nó go dtosaíonn bunannaí liath na gruaige ag athfhás go follasach nó go gcaitear iad a phlúchadh in athuair le scaird eile den mhí-nádúr.

Seanmhúnláí

Téann sé ó mheabhair orm go bhfuil oiread sin díocais ar an gcine daonna ag dul in aghaidh an nádúir, ag cur an dubh ina gheal orthu fhéin le margaíocht bhréagach agus le saint. Ní go mall réidh feasta ach go gasta síoraí seasta atá daoine ar a mionda ag briseadh na seanmhúnláí a thug slán leis na cianta muid agus ag cruthú múnlaí mínádúrtha atá i gcontúirt an domhan seo a chriogadh taobh istigh de chéad

Tráthnóna ag an Oireachtas – Pádraig Chearra, Seán Ó Curraoin, Máirín agus Joe Steve, ag ócáid bronnta na nduaiseanna liteartha.

bliain. Ní hé an cultúr Gaelach amháin atá i gcontúirt a phlúchta de bharr saint an mhionlaigh atá i gceannas ar shaibhreas an domhain.

Bhíodh Cuan na Gaillimhe ag cothú mo thaobh tíre le linn m'óige le scadáin, le troisc, le faoitíní agus le *breams*. Oiread is ceann amháin acu sin níl le fail sa gcuan níos mó. Bhínn ábalta deoch uisce a ól as chuile shruthán agus as chuile thobar i mo thaobh tíre fadó. Súlach na ndamhach séarachais atá in ionad an fhíoruise anois.

Is mó scrios atá déanta ag an nglúin dár díobh mé ar chultúr, ar aeráid is ar uiscí an domhain ná mar a rinne na mílte glúin a d'imigh romhainn ach a bhí i bhfad níos suaimhní ina n-intinn na mar atá muidne. Tá sé suntasach gur le linn réabhlóid mhór oideachais agus nuatheicneolaíochta is mó a tharla an scrios. Tá sócmhainní ola an domhain curtha go dtí snaidhm a rópa againn agus caipín sonais na cruinne curtha as a riocht dá réir.

Níl bréag ar bith nach bhfuil comaoin mhillteach mhór curtha ar mhórchuid den chine daonna ag na hacadaimh léinn, go háithrid i gcúrsaí leighis, ach níl siad saor ó mhilleán as an bhforbairt intleachtúil atá ag déanamh déithe bréige de dhaoine. B'fhurasta breith

ar thóin ar na pearsain mhóra seo, a mheas go raibh siad uilechumhachtach nó gur bhuail ráig de thinneas boilg an gheimhreadh malartáin airgeadais an domhain. Ní teist mhaith ar a gcuid cinnireachta gurb é an gnáth íocóir cánach a íocfas an téilíreacht go díreach mar atá siad ag íoc téilíreacht na mbínsí fiosrúcháin sa tír seo.

B'fhéidir go bhfuil a acmhainn léinn sroichte ag an duine daonna de bharr daol de nádúr an ainmhí a bheith dá mhaíomh chun sainte. Chun leasa a thiocfaidh céim ar gcúl don chuid is otraithe den chine daonna ach ní hé nádúr an chórais polaitíochta muid a threorú chun céim ar gcúl a thógáil go fiú má tá rath na nglúnta atá le theacht ag braith air.

Tá muid ag braith anois ar na hinstitiúidí léinn chun súil fhadhbheathnaíoch, súil chinniúnach a chaitheamh ar mhúnlá treorach oideachais a chinnteodh go mbeadh an t-aer sách úr, an t-uisce sách glan agus an ithir sách folláin le go bhféadfadh daoine daonna leanacht orthu ag maireachtáil i gCathair seo na dTreabh, agus go mb'fhéidir go mbeadh duine éicint eile ábalta labhairt anseo i nGaeilge faoi cheann céad bliain.